

Prof. dr hab. Paweł Skibiński

(Wydział Historii Uniwersytetu Warszawskiego)

Recenzja habilitacyjna dr. Wojciecha Jerzego Muszyńskiego

1. Rozwój i dorobek naukowy habilitanta

Habilitant ukończył studia wyższe na kierunku historia z tytułem magistra na Uniwersytecie Warszawskim w 1998 r., napisawszy pracę magisterską pod kierunkiem prof. Tomasza Witucha, poświęconą propagandzie Narodowych Sił Zbrojnych i ich zaplecza politycznego. W 12 lat później obronił doktorat- tym razem na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie pod kierunkiem prof. Jana Żaryna. Rozprawa doktorska dr. Wojciecha Muszyńskiego poświęcona została Obozowi Radykalno-Narodowemu i Organizacji Polskiej i ich działalności w latach przedwojennych i w okresie II wojny światowej.

Można zauważyć, że dr Muszyński konsekwentnie poświęcił swoją działalność naukową poznaniu dziejów obozu narodowego – zwłaszcza w okresie międzywojennym oraz w okresie II wojny światowej. Z tego punktu widzenia zgłoszona przezeń jako szczególne osiągnięcie naukowe mogące stanowić podstawę habilitacji książka (*Bolesław Piasecki. Początki drogi (1915-1944)*, 2023) jest logiczną konsekwencją drogi naukowej wyznaczonej poprzednio uzyskanymi stopniami rozwoju naukowego.

Oprócz zgłoszonej jako bezpośrednia podstawa habilitacji biografii politycznej młodego Bolesława Piaseckiego, habilitant jest autorem także dwu innych samodzielnych monografii naukowych: wydanej jeszcze przed doktoratem książki *W walce o Wielką Polskę* (2000) oraz opracowania pt. *Duch Młodych. Organizacja Polska i Obóz Narodowo-Radykalny w latach 1934-1944* (2011). Pierwsza z nich jest rozwiniętą formą magisterium habilitanta, a druga to doktorat dr. Muszyńskiego.

Oprócz tego należy wskazać także jako bardzo istotną pozycję monograficzną opracowaną przez habilitanta, wydaną wspólnie z dr. Mariuszem Bechtą monografię

poświęconą dziejom Narodowego Zjednoczenia Wojskowego (*Przeciwko Pax Sovietica...*, 2017), w której udział autora został przezeń określony na 50 procent.

Do tej listy – w mojej opinii – należy dodać także dwa samodzielne wydawnictwa albumowe poświęcone polskim jednostkom wojskowym w Rosji w okresie I wojny światowej i podczas wojny domowej (*Białe Legiony*, 2018 oraz *Białe Legiony przeciwko bolszewikom*, 2019), które – mimo swojej albumowej formy – należy traktować jako dzieła równoważne samodzielnym monografiom naukowym, wobec faktu, że stanowią one dziś podstawowe ujęcia zagadnienia, wyjątkowo zaniedbanego w dotychczasowej polskiej historiografii. Ich aparat naukowy jest wprawdzie uproszczony – stosownie do przyjętej formy edycji, jednak pionierski charakter zawartych w nich ustaleń, a także rewelacyjna wprost i drobiazgowo opisana warstwa ikonograficzna tych wydawnictw wydaje się tę słabość rekompensować.

Nieco mniejsze znaczenie w dorobku habilitanta mają pozostałe trzy przygotowane z jego udziałem wydawnictwa albumowe (poświęcone odpowiednio Romanowi Dmowskiemu, Józefowi Hallerowi i Józefowi Dowborowi-Muśnickiemu), które zresztą nie stanowią jego samodzielnego dokonania autorskiego.

Listę monografii, które wyszły spod pióra dr. Muszyńskiego, uzupełniają przygotowane przezeń publikacje popularnonaukowe - dwie samodzielne (*Błękitna dywizja*, 2002 – opublikowana jeszcze przed otrzymaniem stopnia doktora, a także *Torreadorzy Hitlera*, 2018) oraz napisana w 70 procentach przez habilitanta popularna historia polskiego ruchu narodowego (*Polska dla Polaków!*, 2015).

Poza tym dr Wojciech Muszyński opublikował 18 artykułów naukowych. 6 z nich ukazało się przed obroną doktoratu, natomiast 12 po 2010 roku. Dwa z nich ukazały się w języku angielskim, w tym jeden został opublikowany w amerykańskim czasopiśmie naukowym „The Polish Review”.

Jak wynika z wykazu dorobku habilitant opracował i wydał 15 wydawnictw źródłowych (w tym 12 samodzielnie, a 3 przy współudziale innych badaczy). Można zauważyć, że 3 z nich zostały opracowane przed uzyskaniem stopnia doktora, a pozostałe – po. Jednak treść autoreferatu, a także dostarczone recenzentowi materiały wskazują, że dr Muszyński był także współwydawcą pięciu bardzo poważnych tomów wydawnictw źródłowych, które nie

zostały przezeń (chyba w wyniku oczywistej omyłki) przywołane w przekazanym mi wykazie dorobku naukowego. Wszystkie one ukazały się po 2010 r.

Pozwolę sobie je tutaj wymienić. W 2010 r. Wojciech Muszyński wydał wraz z Markiem Chodakiewiczem obszerną antologię publicystyki środowisk narodowych z lat 1939-1950 (*Żeby Polska była polska....*, 2010). W 2014 r. wraz z tym samym badaczem oraz z Leszkiem Żebrowskim opublikował dokumenty dowództwa NSZ (m.in. zawartość tzw. szafy rektora SGGW) (*Narodowe Siły Zbrojne. Dokumenty 1942-1944*, 2014). W rok później wraz z Żebrowskim i Rafałem Sierchułą wydał drugi tom tych dokumentów – dotyczących tym razem NSZ-AK (*Narodowe Siły Zbrojne. Dokumenty NSZ-AK 1944-1945*, 2015). W tym samym roku wraz z Jolantą Mysiakowską-Muszyńską opracował i opublikował raport emigracyjnego MSW, kierowanego przez narodowca - Zygmunta Berezowskiego, na temat sytuacji w Polsce pod władzą komunistyczną w latach 1945-1949 (*Polska pod reżimem komunistycznym. Sprawozdanie z sytuacji w kraju...*, 2015). Habilitant zakończył tę serię istotnych wydawnictw źródłowych tomem wydanym w 8 lat później ponownie wraz ze swoją żoną, publikując w nim dokumenty stanowiące uszczegółowienie informacji z poprzedniego wydawnictwa (*Polska pod reżimem komunistycznym. Rok 1945*, 2023). Wszystkie te publikacje stanowiły ważne uzupełnienie wiedzy dla polskiego czytelnika zainteresowanego II wojną światową oraz okresem instalacji w naszym kraju reżimu komunistycznego.

Habilitant był też redaktorem naukowym lub współredaktorem 5 wydawnictw zbiorowych – w tym jednego wydanego w języku angielskim. Wszystkie ukazały się po 2010 r. Dorobek publikacyjny habilitanta uzupełnia 88 haseł słownikowych i encyklopedycznych (z czego aż 54 powstały przed uzyskaniem przezeń doktoratu – i zostały głównie opublikowane w *Encyklopedii Białych Plam*, a 34 po 2010 r. – były one publikowane m.in. w ramach *Listy strat działaczy obozu narodowego w latach 1939-1955*, *Słownika Biograficznego polskiego obozu narodowego*, a także *Encyklopedii ruchu narodowego*).

Habilitant wziął udział w 20 konferencjach naukowych (w tym 5 zagranicznych – 4 w USA i 1 na Białorusi, wszystkimi ściśle związanymi z badaniami nad dziejami Polski), a 1 zorganizował. Poza tym odbył także 4 staże zagraniczne – 3 w USA i 1 w Wielkiej Brytanii.

W dorobku Wojciecha Muszyńskiego warto zauważyć także fakt, że od 2003 do 2019 r. był on założycielem, a następnie redaktorem naczelnym czasopisma historycznego

„Glaukopis”, które skupia się na publikacji materiałów i artykułów poświęconych dziejom najnowszych. Jest to wydawnictwo prywatne, które jednak od 2017 r. znalazło się na liście punktowanych czasopism MEiN. Przyciągnął on do współpracy wiele renomowanych nazwisk polskiej nauki – m.in. prof. Jana Żaryna, prof. Wojciecha Roszkowskiego oraz prof. Zbigniewa Stawrowskiego (ten ostatni jest filozofem). W latach 2016-2023 dr Muszyński był także członkiem kolegium „Biuletynu IPN”.

Choć liczba artykułów naukowych napisanych przez habilitanta nie oszałamia (zaledwie 12 w ciągu ostatnich 14 lat), to jednak warto zwrócić uwagę na fakt, że po pierwsze dorobek habilitanta pod względem ilościowym z nawiązką uzupełniają napisane przez niego książki, opracowane wydawnictwa źródłowe oraz przygotowane przezeń hasła słownikowe i encyklopedyczne. Poza tym należy zauważyć, że wśród opracowanych przez Wojciecha Muszyńskiego tekstów naukowych, ogromna większość ma charakter nowatorski i cechuje się wysokim poziomem badawczym.

Jego książki (m.in. *Duch Młodych...*, a także *Przeciwko Pax Sovietica...*) stały się absolutnymi klasykami w dziedzinie badań nad polskim obozem narodowym. Pierwsza z nich jest absolutnie podstawowym dziś opracowaniem do dziejów Organizacji Polskiej i Obozu Narodowo-Radykalnego, druga nie może zostać pominięta przez nikogo, kto zajmuje się historią Narodowego Zjednoczenia Wojskowego. Podobną rolę spełniają także monograficzne wydawnictwa albumowe opracowane przez dr. Muszyńskiego – mam tu na myśli przede wszystkim *Białe Legiony* oraz *Białe Legiony przeciwko bolszewikom*, które to wydawnictwa uzupełniły bolesną i zadziwiającą lukę w polskiej historiografii, prezentując losy polskich formacji wojskowych w Rosji między 1914, a 1920 r. Dziś oba te albumy mają charakter podstawowych opracowań tego zagadnienia.

Dorobek habilitanta cechuje ogromna spójność wewnętrzna. Bowiem – poza publikacjami popularno-naukowymi, w których habilitant zapuszcza się głównie na teren dziejów wojskowości – dr Wojciech Muszyński zasadniczo nie zajmuje się innymi kwestiami, jak dzieje polskiego obozu narodowego. Przy czym pojmuje to zagadnienie w sposób zarówno szeroki pod względem chronologicznym (od 1914 do końca epoki PRL), ale także rzeczowo bardzo rozbudowany, nie dokonując tu zbędnych zawężeń i często opisując kontekstowe problemy związane z dziejami interesującej go formacji politycznej.

Nie brakuje w jego dorobku opracowań pionierskich – jak teksty dotyczące zagadnienia działalności związków zawodowych związanych z obozem narodowym, narodowego nurtu antykomunistycznej opozycji po 1956 r., czy symboliki obozu narodowego.

Habilitant nie unika tematów trudnych i kontrowersyjnych – takich, jak kwestie odpowiedzialności podziemia narodowego za zabójstwa popełniane na komunistach i przedstawicielach mniejszości narodowych, zagadnienie antysemityzmu obozu narodowego, getta ławkowego i *numerus clausus* etc. Podejmując zagadnienia polemiczne czyni to habilitant z dużą samodzielnością i odwagą. Jednak w polemikach naukowych cechuje go spora rzeczowość i zdolność do – gdy jest to niezbędne – podjęcia krytyki opisywanych przez siebie zjawisk, mimo ogólnie afirmatywnego podejścia do dziejów opisywanego przez siebie środowiska politycznego.

Warto zwrócić uwagę, że mimo tego, że dr Muszyński zasadniczo zajmuje się wyłącznie dziejami Polski, to jednak udało mu się w ramach swojego dorobku wpleść elementy współpracy międzynarodowej – mam tu na myśli dwa artykuły w języku angielskim, udział w kilku zagranicznych konferencjach naukowych, a także odbycie kilku staży naukowych za granicą. Zdecydowanie dominują w tym aspekcie elementy współpracy habilitanta z ośrodkami naukowymi w USA.

Warto podkreślić zauważalny rozwój naukowy habilitanta po doktoracie. We wszystkich aspektach jego dorobku naukowego (za wyjątkiem autorstwa haseł słownikowych i encyklopedycznych) mamy do czynienia z kilkukrotnym przyrostem ilościowym publikacji, a także z poważnym rozwojem jakościowym tego dorobku.

Zwrócić należy uwagę na rzadko spotykaną zdolność habilitanta do współpracy naukowej. Dr Muszyński bowiem znaczną część swojego dorobku (w moim przekonaniu ponad 30 procent) opracował przy współudziale innych badaczy. Współpracował z tak uznanymi naukowcami jak prof. Marek Chodakiewicz z USA, prof. Grzegorz Berendt, dr hab. Marek Gałęzowski, dr Mariusz Bechta, czy dr Jolanta Mysiakowska-Muszyńska (w tym ostatnim przypadku możemy uznać to za naturalne – bowiem badaczka ta jest żoną habilitanta, choć nie wszystkie małżeństwa naukowe są w stanie tak zgodnie ze sobą współpracować). W ogromnej większości przypadków współpraca habilitanta z innymi badaczami ma charakter naturalny, umożliwiający rzetelne opracowanie przez nich obszernych partii materiału

merytorycznego. Przykład 600-stronnicowego opracowania *Przeciwko Pax sovietica...* pokazuje, że współpraca autorska dr. Muszyńskiego z Mariuszem Bechtą zaowocowała bardzo cenną publikacją, mającą charakter całościowy, który prawdopodobnie trudniej byłoby osiągnąć obu tym badaczom w pojedynkę.

W sumie w przypadku dr. Wojciecha Muszyńskiego mamy do czynienia z dojrzałym badaczem, można powiedzieć, że w swojej dziedzinie wybitnym specjalistą, zajmującym się w sposób konsekwentny od wielu lat wybranym przez siebie polem badawczym, rozumianym przezeń w sposób całościowy i spójny, z odpowiednim uwzględnieniem historycznego kontekstu. Jego dorobek cechuje wysoka jakość merytoryczna publikacji, a także ich różnorodny charakter formalny (od monografii, albumy „monograficzne”, poprzez artykuły, wydawnictwa źródłowe, aż po hasła encyklopedyczne). Dr Muszyński jest badaczem bez wątpienia inteligentnym – i co dość rzadkie w naszym środowisku – nastawionym na współpracę badawczą, nakierowaną na kompleksowe poznanie interesujących go zagadnień.

2. Ocena osiągnięcia naukowego stanowiącego podstawę wniosku habilitacyjnego

Jako podstawę wniosku o habilitację, a więc swoje znaczące osiągnięcie naukowe, habilitant wskazał napisaną przez siebie autorską monografię naukową – pt. *„Bolesław Piasecki. Początki drogi (1915-1944)”* (Wydawnictwo IPN, Warszawa 2023).

Ta obszerna, bo niemal 600-stronnicowa (nie licząc dołączonych doń aneksów dokumentalnych), monografia poświęcona została pierwszym dwóm etapom działalności politycznej jednego z najbardziej kontrowersyjnych polskich polityków XX wieku – Bolesława Piaseckiego. Chodzi o okres międzywojenny, gdy był on liderem Ruchu Narodowo-Radykalnego (tzw. Falangi), a także o okres II wojny światowej, gdy kierował działalnością Konfederacji Narodu.

Cezury czasowe rozważań dr. Muszyńskiego to z jednej strony przyjsie na świat protagonisty napisanej przez niego biografii politycznej, a z drugiej aresztowanie Piaseckiego przez NKWD w podwarszawskim Józefowie pod koniec 1944 r. Jest to klasyczne ujęcie tego zagadnienia – zastosowane już w poprzedniej biografii politycznej lidera RNR, napisanej pod

koniec lat 80. XX wieku przez Antoniego Dudka i Grzegorza Pytla (Por. *Bolesław Piasecki. Próba biografii politycznej*, 1990). Ujęcie to wydaje się logiczne i uzasadnione.

Przyjęta przez autora koncepcja książki może budzić pewne wątpliwości w dwóch aspektach – po pierwsze na pierwszy rzut oka wątpliwy jest fakt, że dr Muszyński nie zajął się całą biografią polityczną swego bohatera, a z drugiej strony można autorowi postawić zarzut, że zagadnienie opisywane przez habilitanta – jak już wspomniałem – było wcześniej przedmiotem publikacji naukowych.

Jednak przy bliższej analizie tych aspektów należy zauważyć, że autor przyjął w swej pracy formułę niezwykle drobiazgowej analizy działalności przyszłego szefa Stowarzyszenia Pax. Prezentowane przez autora ujęcie nie jest bezdyskusyjne, ale jednak – ze względu na fakt konieczności dokonania przez habilitanta niezwykle licznych ustaleń szczegółowych, a przy tym weryfikacji wielu opinii do tej pory pokutujących na kartach polskiej (a jak się okazuje nie tylko polskiej) historiografii – jego podejście do badanego zagadnienia należy uznać za uzasadnione.

Cały obszerny tom skupiony głównie wokół zaledwie 10 lat działalności politycznej Bolesława Piaseckiego stwarza perspektywę powstania w przyszłości co najmniej drugiego tomu – jeśli nie dwóch kolejnych – dotyczących już działalności opisywanego przez dr. Muszyńskiego polityka po 1945 r. Oznaczałoby to kolejnych kilka lat badań, nic więc dziwnego, że habilitant wskazał jako swoje osiągnięcie habilitacyjne już pierwszą książkę, opowiadającą o początkach drogi politycznej Bolesława Piaseckiego.

Jeśli chodzi o wcześniejsze biografie polityczne Piaseckiego, to autor słusznie zauważa, że poza wspomnianą już tutaj książką Antoniego Dudka i Grzegorza Pytla, wydaną 4 dekady temu, Piasecki, mimo że budził u wielu osób wielkie emocje, nie doczekał się rzeczowego i kompleksowego opracowania swego życia i działalności politycznej. Wypada zgodzić się z tym, że przywołane przez habilitanta prace Lucjana Blita, Mikołaja Kunickiego (obie w języku angielskim), Andrzeja Jaszczuka, Jana Engelgarda nie mogą uchodzić z różnych powodów (czy to obiektywności, jakości naukowej, czy to ich kompletności), za poważne uzupełnienie stanu naszej wiedzy na temat lidera Ruchu Narodowo-Radykalnego i Konfederacji Narodu. W tej sytuacji potrzeba ponownego zajęcia się tematyką losów tej postaci wydaje się oczywistością.

Znaczący postęp naszej wiedzy na temat pierwszej fazy aktywności publicznej Piaseckiego, jaki przynosi ze sobą publikacja Wojciecha Muszyńskiego, staje się jasny, jeśli weźmiemy pod uwagę choćby tylko dwa narzucające się aspekty – z jednej strony obszerność prowadzonych przezeń rozważań, z drugiej zaś ich bogatą podstawę źródłową. Dla porównania – w przywołanej już przeze mnie klasycznej monografii A. Dudka i G. Pytla, którą słusznie dr Muszyński uważa za dotychczas najpoważniejsze ujęcie biograficzne Piaseckiego, okres stanowiący przedmiot rozważań habilitanta zajmuje ok. 150 stron. Muszyński więc poświęcił tym zagadnieniom cztery razy więcej miejsca, a jego rozważania są w ogromnej mierze bardzo rzeczowe, oparte na szerokiej i wewnątrznie różnorodnej podstawie źródłowej i nie mamy w tym wypadku do czynienia ze sztucznym rozdęciem objętości jego książki.

Z drugiej strony warto zauważyć, że wspomniane klasyczne opracowanie A. Dudka i G. Pytla powstało niemal 40 lat temu, co w warunkach historiografii XX wieku oznacza kilka epok badawczych. W okresie, gdy pracowali oni nad biografią Piaseckiego, badacze ci nie mieli dostępu do wielu źródeł, które wykorzystał Wojciech Muszyński (by wspomnieć jedynie o zasobie wytworzonym przez komunistyczne służby specjalne i przechowywanym w Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej). Muszyński mógł także na potrzeby swego opracowania wykorzystać dorobek ostatnich 40 lat polskiej historiografii, który choć w wielu aspektach z pewnością wciąż niewystarczający, jednak znacząco poszerzył znajomość rozmaitych aspektów działalności Bolesława Piaseckiego w stosunku do stanu wiedzy z końca lat 80. minionego stulecia.

Podstawa źródłowa stanowi poważny atut książki dr. Muszyńskiego. Autor sięgnął bowiem do zasobu aż 18 instytucji polskich i amerykańskich (wśród tych ostatnich m.in. Hoover Institute). Nawiasem rzecz biorąc, należy wytknąć autorowi, że nie zdecydował się wymienić w bibliografii nazw wykorzystanych zespołów archiwalnych, co w wypadku np. takich instytucji, jak Archiwum Akt Nowych, Biblioteka Narodowa, czy wrocławskie Ossolineum byłoby z pewnością pomocne dla czytelnika, by zorientować się, z jakiego typu dokumentów korzystał autor w trakcie swej pracy.

Wojciech Muszyński wykorzystał także jako źródło prasę oficjalną i konspiracyjną, niezwykle liczne wspomnienia i dzienniki (choć słusznie zauważa, że ogromna większość z nich wspomina Piaseckiego jedynie incydentalnie), a także – w mniejszym stopniu – wywołane

relacje uczestników opisywanych wydarzeń oraz prywatne zbiory archiwaliów (w tym własną – niemą – ich kolekcję).

Zabrakło mi w tej materii tylko wykorzystania przez habilitanta zasobu Archiwum Stowarzyszenia Civitas Christiana (które – o ile mi wiadomo – przejęło zasób dokumentów wytworzonych przez dawne Stowarzyszenie PAX), a autor recenzowanej rozprawy, omawiając podstawę źródłową swej pracy, nie wspomina o tym, że starał się o dostęp do tych archiwaliów i go nie uzyskał, lub że uznał je za nieistotne dla swych badań.

Niemniej podkreślić należy, że w wyniku swej kwerendy źródłowej autor recenzowanej publikacji wprowadza w swej pracy do obiegu naukowego nieznane dotychczas i wartościowe dokumenty, choćby korespondencję Bolesława Piaseckiego z gen. Stefanem Roweckim „Grotem”, przytoczoną *in extenso* przezeń w aneksie dokumentalnym, zamieszczonym na końcu recenzowanej rozprawy.

W swej książce dr Muszyński dokonuje szeregu istotnych ustaleń rzeczowych, które bądź uzupełniają, bądź weryfikują dotychczasowy stan wiedzy na temat działalności politycznej Bolesława Piaseckiego i jej kontekstów. Można tu wspomnieć o bardzo ciekawym rozdziale dotyczącym rodziny i dzieciństwa Piaseckiego, następnie niezwykle wnikliwym opracowaniu powiązań politycznych Piaseckiego z obozem sanacyjnym po 1936 r. (pionierski charakter mają drobiazgowo analiza relacji jakie łączyły Piaseckiego z szefem OZN płk. Adamem Kocem, a także wzmianki o relacjach, jakie łączyły Piaseckiego i RNR z Jerzym Giedroiciem i środowiskiem „Buntu Młodych”, co po części wytłumaczyć może łatwość nawiązania po wojnie kontaktów z Piaseckim przez takich przedstawicieli środowiska młodokonserwatywnego jak Aleksander Bocheński czy Jan Frankowski).

Wyjątkowo ważne wydaje się ustalenie przez dr Muszyńskiego w przekonujący sposób, że plan tzw. Nocy św. Bartłomieja w 1937 r., tzn. likwidacji przedstawicieli lewicy przez Falangistów na zlecenie grupy marsz. Rydza Śmigłego, należy uznać za element „czarnej legendy” Piaseckiego, kolportowanej przez jego politycznych przeciwników, a nie za fakt historyczny.

Podkreślić należy wartość ustaleń dr. Muszyńskiego dotyczących działalności militarnej Bolesława Piaseckiego – zarówno w kampanii wrześniowej, jak i podczas działań

partyzanckich na ziemiach wschodnich II Rzeczypospolitej. Teza o militarnych zasługach Piaseckiego w okresie II wojny światowej wydaje się być niezwykle interesującym *novum*.

Ciekawe są wątki dotyczące zaangażowania Piaseckiego w scalanie Konfederacji Narodu ze strukturami Armii Krajowej (w tym wnikliwa analiza wspomnianej już, nieznanej wcześniej korespondencji pomiędzy komendantem głównym AK – Grotem-Roweckim a Piaseckim).

Istotne wydaje mi się sfalsyfikowanie przez dr. Muszyńskiego niektórych zarzutów stawianych niejednokrotnie Piaseckiemu: o jego rzekomą współpracę z okupantem niemieckim tuż po klęsce wrześniowej, a także o jego odpowiedzialność za likwidację przez oddziały Uderzeniowych Batalionów Kadrowych ukrywających się Żydów, gdyż zdaniem Muszyńskiego do takich likwidacji nie dochodziło.

Cennym ustaleniem habilitanta była weryfikacja informacji na temat działalności kolaboranckiej formacji, tzw. Narodowej Organizacji Radykalnej, która – co wiemy dzięki wysiłkom badawczym dr. Muszyńskiego – okazała się nie mieć związku z Piaseckim. Można także uznać za ustalony fakt odkrycia przez Muszyńskiego rzeczywistej nazwy tej formacji – Narodowej Partii Radykalnej.

Bardzo interesujący jest też dokonany przez autora opis działalności Piaseckiego po upadku powstania warszawskiego i jego rola w tworzącej się wówczas na gruzach dotychczasowych struktur konspiracyjnych nowej konspiracji antykomunistycznej, która nie wyszła jednak poza fazę potencjalnego rozwoju, gdyż Piasecki został aresztowany przez NKWD. Nie wiem czy nie jest to pierwszy w literaturze przedmiotu nie tylko opis działalności samego Piaseckiego, ale w ogóle analiza tego szczególnego momentu dziejowego.

Cenne są także inne ustalenia autora – jak potwierdzenie (na ile to było możliwe) powiązań pomiędzy Konfederacją Narodu a organizacją Muszkieterowie, a także kontaktów Piaseckiego z Henrykiem Rettingerem.

Oczywiście nie wszystkie wnioski autora wydają mi się równie wiarygodne. Np. analiza roli Piaseckiego w środowisku literackim i artystycznym międzywojennej Warszawy, wydaje mi się mocno przesadzona. Z drugiej strony określenie przez dr. Muszyńskiego Stanisława Piaseckiego mianem sympatyka Falangi wydaje mi się nietrafne (osobiście zgadzam się z tradycyjną interpretacją, że Piasecki sympatyzował z grupą „ABC”, zwłaszcza, że jego

pismo było bowiem kontynuacją dodatku literackiego do dziennika kontrolowanego przez Organizację Polską).

Niektóre wątki działalności Piaseckiego zostały zaś przez dr. Muszyńskiego zbagatelizowane. Wskażę tylko jeden z nich – kwestię wojennej współpracy Piaseckiego z innym wybitnym dawnym ONR-owcem – Wojciechem Zaleskim. Zaleski zostaje niemal zmarginalizowany w wywodach dr. Muszyńskiego, a przecież wiemy, że był osobą odpowiedzialną za polityczny nadzór nad pismem „Sztuka i Naród”, którego znaczenie na mapie polskiej kultury konspiracyjnej habilitant dostrzega i podkreśla. Co więcej – habilitant nie zwraca uwagi na niezwyklej sekwencji zdarzeń, w której Zaleski w 1938 r. odchodzi z OP, by znaleźć się wkrótce w środowisku Piaseckiego, podczas, gdy kilka miesięcy wcześniej został on dotkliwie pobity przez zwolenników Piaseckiego. Nie daje też do myślenia dr. Muszyńskiemu fakt, że w chwili śmiertelnego zagrożenia w 1945 r. Zaleski zostaje ewakuowany z kraju bez problemu za pomocą siatki OP.

Ciekawy jest portret psychologiczny Piaseckiego naszkicowany przez autora recenzowanej rozprawy (np. jego wnikliwe uwagi na temat niechęci Piaseckiego do noszenia munduru organizacyjnego). Zgodzić się wypada z wnioskami habilitanta na temat tego, że Piasecki był osobą bezwzględnie dążącą do osiągnięcia władzy na każdym kolejnym etapie swej działalności politycznej. Mniej przekonujące wydaje mi się natomiast twierdzenie habilitanta o tym, że dążenie lidera Falangi do władzy było zawsze podporządkowane poczuciu misji, którym miał się on kierować także na każdym etapie swej politycznej kariery. Ja raczej uznałbym, że Piasecki uważał się za męża opatrznościowego zesłanego Polsce i w ten sposób widział swoją rolę dziejową – co można śmiało nazwać po prostu megalomanią.

Przyznać należy, że trafne są uwagi habilitanta, że musiał się on w swych badaniach mierzyć zarówno z tzw. czarną legendą swego bohatera, kreowaną przez przedstawicieli różnych środowisk lewicowych, liberalnych, a nawet narodowych, którzy widzieli w nim groźnego wroga i konkurenta politycznego. A jednocześnie dr Muszyński musiał odnieść się do dziedzictwa bezkrytycznej apologetyki, której Piaseckiemu także nie brakowało zarówno za życia, jak i po śmierci.

W tę podwójną intelektualną pułapkę autorowi udało się nie wpaść. Stara się on zachować stosownie zdystansowany stosunek do opisywanej przez siebie postaci – z jednej

strony zaznaczając sukcesy odnoszone przez Piaseckiego, a z drugiej, podkreślając np. fakt odniesienia przezeń strategicznej porażki politycznej na kolejnych etapach swej działalności publicznej – począwszy od Ruchu Narodowo-Radyklanego, a na Konfederacji Narodu kończąc. Słuszna wydaje się przy tym uwaga sformułowana przez habilitanta, o niezwyklej odporności Piaseckiego i jego unikalnej zdolności do rozpoczynania od zera na kolejnych etapach jego działalności politycznej.

W sumie spod pióra dr. Muszyńskiego wyszedł obraz stonowany, pełen dobrze rozumianej empatii do badanej postaci, ale zarazem nie popadający ani w fascynację swym bohaterem, ani w nienawiść do jego osoby.

Jak już wyżej wspomniałem, potrzeba ponownego (po kilkudziesięciu latach) zajęcia się w poważny sposób postacią Bolesława Piaseckiego była i jest oczywista, a opracowanie dr. Muszyńskiego stanowi udaną odpowiedź na tę potrzebę. Warto jednak zauważyć, że habilitant poświęcając tak wnikliwe studium pierwszej dekadzie aktywności publicznej swego bohatera, zaciągnął publiczne zobowiązanie wobec polskiej historiografii, by uzupełnić w najbliższym czasie swój dorobek o publikację na temat z pewnością nie mniej – a może nawet bardziej – istotnych losów Bolesława Piaseckiego w okresie od aresztowania go przez gen. Sierowa do śmierci w styczniu 1979 r. Ponieważ autor książki wspominał w jej wstępie o swych – ze wszech miar słusznych – planach prowadzenia badań nad dalszą częścią życia tego polityka pozwolę sobie trzymać go za dane czytelnikowi słowo i domagać się jak najszybszej publikacji kolejnego tomu (a może nawet dwóch).

3. Analiza pozostałego dorobku habilitanta, w tym działalności popularyzatorskiej i dydaktycznej

Działalność dydaktyczna habilitanta jest raczej skromna. W tej materii wymienić należy przede wszystkim cykl kilku wystąpień popularno-naukowych w ramach Instytutu Pamięci Narodowej. Wspomnieć należy udział dr. Muszyńskiego w zespole merytorycznym przygotowującym podstawę programową przedmiotu „Historia i teraźniejszość” dla szkół średnich, w ramach Ministerstwa Edukacji i Nauki.

Godne podkreślenia są natomiast dokonania habilitanta w przestrzeni popularyzacji historii. Z jednej strony wymienić należy jego książkę, której jest współautorem książki *Polska*

dla Polaków! Kim byli i są polscy narodowcy (2015, napisanej wspólnie z Jolantą Mysiakowską-Muszyńską, a także z Markiem Chodakiewiczem), wydanej przez prestiżowe poznańskie wydawnictwo Zys i S-ka. Z drugiej dwie publikacje poświęcone hiszpańskim formacjom uczestniczącym w działaniach militarnych podczas II wojny światowej: *Błękitna dywizja* (2010) oraz *Torreadorzy Hitlera* (2018).

Należy także przypomnieć intensywną działalność publicystyczną habilitanta (w zakresie publicystyki historycznej), wyrażającą się w publikacjach prasowych na łamach „Biuletynu Instytutu Pamięci Narodowej”, „Rzeczpospolitej”, „DoRzeczy Historia”, „Naszego Dziennika”, czy „Gazety Polskiej”. Dr Muszyński jest znanym uczestnikiem debat publicystycznych, formujących polską opinię publiczną, jeśli chodzi o znajomość najnowszej historii naszego kraju.

W tej części mojej recenzji dorobku habilitanta wspomnieć należy także jego udział w takich przedsięwzięciach, jak autorstwo scenariusza wystawy plenerowej poświęconej polskim formacjom wojskowym w Rosji w okresie I wojny światowej, konsultacje filmów dokumentalnych (m.in. poświęconego dziejom Brygady Świętokrzyskiej), a także sporządzanie ekspertyz naukowych dla instytucji publicznych (m.in. na temat znajdujących się w naszym kraju pomników wdzięczności dla Armii Czerwonej), a także wieloletni udział dr. Muszyńskiego w zespole opiniującym wnioski o nadanie odznaczeń za działalność opozycyjną w okresie PRL działającym przy Prezydencie RP.

4. Wniosek

Na podstawie wszechstronnej analizy dorobku habilitanta, a także szczegółowej analizy publikacji wskazanej przezeń, jako wybitne osiągnięcie naukowe, stwierdzam, że **w moim przekonaniu habilitant spełnia wszystkie ustawowe wymogi niezbędne dla przyznania mu tytułu naukowego doktora habilitowanego w dziedzinie nauk humanistycznych w dyscyplinie historia określone w art. 219 ust. 1 ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce z dnia 20 lipca 2018 r., a w związku z tym rekomenduję dopuszczenie habilitanta do dalszych etapów postępowania habilitacyjnego.**

Do wniosku tego skłaniają mnie przede wszystkim następujące czynniki:

a) Spójność, wysoka jakość i różnorodność formalna dorobku naukowego dr Wojciecha Muszyńskiego (w tym m.in. 7 samodzielnych książek naukowych i popularno-naukowych, kilka kolejnych których był współautorem, kilka monografii zbiorowych powstałych pod redakcją naukową habilitanta, co najmniej 20 opracowanych przezeń wydawnictw źródłowych, 18 artykułów naukowych oraz kilkadziesiąt haseł słownikowych i encyklopedycznych),

b) szerokość (m.in. chronologiczna, ale także rzeczowa), a zarazem konsekwencja jego zainteresowań badawczych, skupionych głównie wokół dziejów środowisk obozu narodowego w Polsce opisywanych w trzech zasadniczych kontekstach: odzyskiwania przez Polskę niepodległości w trakcie i po I wojnie światowej, życia politycznego w okresie międzywojennym oraz działalności niepodległościowej podczas II wojny światowej, wreszcie – w okresie PRL,

c) ogromne doświadczenie kwerendalne habilitanta i jego ponadprzeciętna znajomość archiwaliów i ikonografii związanych z dziejami polskiego obozu narodowego pozostających zarówno w posiadaniu instytucji publicznych (m.in. IPN), jak i w rękach prywatnych – zarówno u osób mieszkających w kraju jak i na emigracji,

d) wykazana przez habilitanta w ciągu wielu lat jego aktywności naukowej pracowitość – wyrażająca się nie tylko w liczbie zróżnicowanych publikacji, ale także w fakcie założenia i prowadzenia przezeń przez kilkanaście lat redakcji istotnego zwłaszcza dla poznania dziejów XX wieku czasopisma naukowego „Glaukopis”,

e) otrzymane przez habilitanta wyróżnienia i odznaczenia, w tym te o randze państwowej.

Józefów, 5 marca 2024 r.

prof. dr hab. Paweł Skibiński (-)

